

Гарбарук А.С.,
Казмірчук О.А.

Історична пам'ять – суттєвий чинник кристалізації етнічної ідентичності

УДК 94(477.82):323.15(=162.1)

Гарбарук А.С.,
кандидат історичних наук,
завідувач кафедри суспільних
дисциплін
Луцького педагогічного коледжу
Казмірчук О.А.,
викладач суспільних дисциплін
Луцького педагогічного коледжу

У статті розглянуто роль збереження історичної пам'яті в утвердженні самобутності національної меншини. Дослідження здійснено на прикладі сучасної полонії західних областей України. Проаналізовано напрями діяльності осередків поляків та конкретні проекти у даній площині.

Ключові слова: історична пам'ять, етнічна ідентичність, польська меншина, національно-культурне товариство, західні області України.

В статье рассмотрена роль сохранения исторической памяти в утверждении самобытности национального меньшинства. Исследование осуществлено на примере современной полонии западных областей

Украины. Проанализированы направления деятельности объединений поляков и конкретные проекты в данной сфере.

Ключевые слова: историческая память, этническая идентичность, польское меньшинство, национально-культурное сообщество, западные области Украины.

In the article the role of maintenance of historical memory in claim of originality of national minority is considered. Research is carried out on the example of modern Poles of western areas of Ukraine.

Key words: historical memory, ethnic identity, Polish minority, national and cultural association, western regions of Ukraine.

Значимим чинником розвитку етнонаціональної сфери в державі є надання можливості представникам різних національностей відроджувати та зберегти атрибути власної самобутності. Польська національна меншина в Україні утворює одну з найчисельніших громад, адже за крайнім переписом населення 2001 р. вона посіла восьме місце. З огляду на сталі зв'язки між Польщею й Україною та важливість подальшого розвитку партнерських відносин можемо говорити про актуальність дослідження факторів збереження власної ідентичності польської меншини в Україні. Особливо доречним видається розгляд західних областей, де полонія чисельно найбільша.

Питання самобутності полонії в Україні в роки незалежності охоплено дослідниками поверхнево. Більшість із них згадують спільноту лише в контексті міждержавної гуманітарної співпраці (Н. Медведчук, Д. Горун, В. Лишко, Н. Завітневич, А. Васюк). Локальний аспект питання знаходимо на прикладах поляків Житомирщини, Хмельниччини, Вінниччини, Івано-Франківщини, Львівщини, Волині, Рівненщини, Тернопільщини (Н. Місяць, Т. Заставецький, Л. Томілович, С. Татусяк, О. Муравський, А. Лопачак, А. Гарбарук, В. Ризинкевич). Предмет напрацювань указаних авторів – загальне становище меншини в краї та відомості про її громадські об'єднання. Задекларована в даній статті тема потребує детального студіювання.

Мета дослідження – прослідкувати місце історичної пам'яті в процесі збереження ідентичності польської меншини в західних областях України. Завдання: з'ясувати конкретні пам'ятоохоронні форми роботи полонії; виокремити основні напрями активності польських громадських осередків у даній площині; окреслити роль історичної пам'яті як атрибута самобутності меншини.

Насамперед варто з'ясувати характер дефініцій: про яку ідентичність поляків в Україні ведемо мову – етнічну чи національну? Солідаризуємось із думкою фахівчині С. Брижицької, котра пише: «Якщо етнічна ідентичність, завдяки своїм основним підвалинам як спільність походження, мови, традицій є найбільш поширеною і стабільною формою ідентичності, то національна ідентичність є синтетичним явищем, чи не найважливішим й найбільш наповненим, оскільки об'єднує в собі різновиди ідентичностей... Етнічна ідентичність є явищем природним, а національна — суспільно-політичним. Виходячи із цього, національна спільнота може охоплювати представників різних етносів [1, с. 34]. Таким чином, у даній розвідці йтиметься про ідентичність етнічну в розумінні відчуття належності до певної етнічної спільноти, однаковості з іншими її членами внаслідок спільності історичної пам'яті, спогадів про єдиних предків та духовних зв'язків із батьківщиною.

Під поняттям «історична пам'ять» розуміємо уявлення деякої спільноти людей про спільне минуле, при тому базова функція цієї категорії криється в передачі досвіду минувшини як основи самоідентифікації.

Поширеним варіантом кристалізації етнічної ідентичності полонії є об'єднання її представників у так звані товариства. Національно-культурні товариства – це осередки гуртування представників полонії та симпатиків польськості, що функціонують на громадських засадах. Дослідження авторкою такого роду осередків у західному регіоні України за часів незалежності дає підстави виділити збереження історичної пам'яті як ключовий складник їхньої діяльності. Робота в цьому розрізі проводиться шляхом упорядкування занедбаних

польських цвинтарів, пошанування пам'яток і пам'ятних місць, пов'язаних з історією польського народу, ініціювання проектів з локального відновлення духовної спадщини полонії, залучення до цієї справи представників молодого покоління репрезентантів польської національної меншини.

Впорядкування захоронень

Львівщина. Товариство опіки над військовими похованнями, що діє при Товаристві польської культури Львівщини, своїм обов'язком визначило утримання в упорядкованому стані львівського Цвинтаря Орлят, окремих військових поховань 1920 р. та збірних могил, що датуються вереснем 1939 р. [10]. Старі польські кладовища мають догляд завдяки Польському культурно-освітньому товариству «Згода» у м. Борислав [8], Дрогобицькому польському культурно-освітньому товариству «Відродження» [28] та Польському культурно-освітньому товариству в смт. Меденичі Дрогобицького району [13]. Члени польського центру в м. Трускавець, крім того, здійснюють опіку над могилою патрона організації Раймонда Яроша, його дружини Емми і сина Станіслава на цвинтарі у Дрогобичі [9].

Тернопільщина. Для полонії м. Кременець ключова місія в даній площині має вияв у: догляді за могилою Соломеї Словацької (матері Юліуша Словацького); зведенні Меморіалу польським громадянам –замордованій гітлерівцями під час німецько-радянської війни інтелігенції Кременецького ліцею, яка знаходиться на польському цвинтарі; облаштуванні могили польських солдатів, які загинули 1920 р. у с. Кімната [11]. Члени Польського культурно-освітнього товариства в м. Тернопіль та Польсько-українського культурно-освітнього товариства імені Адама Міцкевича в м. Чортків здійснюють прибирання могил на Микулинецькому цвинтарі і військовому цвинтарі польських легіонерів відповідно [12; 33]. Тернопільський міський харцерський загін «Добрі вчинки» звершує догляд могили першого коменданта скаутів у Тернополі Гелени Карцевської [5]. Польське культурно-освітнє товариство імені Марцеліни Даровської у м. Бережани розпочинало діяльність саме з порятунку польського цвинтаря, який впорядковує з волонтерами з-за Бугу в рамках акції «Могили прадіда збережи від забуття» [29].

Івано-Франківщина. Нагляд здійснюється над римо-католицьким цвинтарем у м. Калуш та двохсотлітніми захороненнями у м. Коломия, які було відновлено завдяки місцевій громаді та польській молоді із м. Вроцлав (Польща) [31; 35]. Біля с. Рибне Тисменицького району з ініціативи полонійного товариства «Дружба» встановлено пам'ятний знак представникам польської інтелігенції, які загинули від рук нацистів у серпні 1941 р. [36].

Рівненщина. Крім опіки над польським цвинтарем, місцева польська спільнота ініціювала

укладення матеріалів дослідження захоронень у форматі нарису за авторством члена полонійного об'єднання у Рівному, краєзнавця Чеслава Хитрого [17].

Волинь. Осередок поляків у смт Любешів у впорядкуванні місць поховань отримує допомогу від польської громадської організації «Стрілець» («Strzelec») [24]. Спільнота смт Маневичі співпрацює у даному напрямі з харцерською службою пам'яті (Польща) [7]. У м. Ковель тричі на рік у місцевому товаристві ініціативна група впорядковує військові захоронення у місті (128 могил) та за 25 км на території колишньої колонії Засмики (70 могил) [23]. На основі досліджень старого кладовища у м. Любомль фахівцями виявлено близько 120 надгробків та їхніх фрагментів з польських могил [34, с. 6]. До впорядкування території долучаються мешканці міст Холм, Воля Угрудзька та Влодава (Польща), предки яких поховані на Волині [32]. З метою вшанування пам'яті співвітчизників, депортованих до Сибіру більшовицькою владою, волинські поляки долучаються до Маршу Живого Пам'яті Польського Сибіру, який щороку проходить у м. Білосток (Польща) [3].

Опіка над пам'ятками й пам'ятними місцями польської минувшини

Культурно-освітній центр імені Корнелія Макушинського в Стрию (Львівська обл.) порушив питання щодо відкриття в місті пам'ятника духовному наставнику організації [15]. Культурно-освітній центр польської спільноти імені Раймонда Яроша у Трускавці (Львівська обл.) взяв під опіку пам'ятник Адаму Міцкевичу, відновлений 2008 року [9].

У Кременці (Тернопільська обл.) 2001 року місцевою спільнотою було відроджено будинок Юліуша Словацького та облаштовано в ньому музей [30]. Товариство польської культури імені Броніслава Мірецького у смт Підволочиськ (Тернопільська обл.) у 2010 р. організувало заходи з нагоди 90-ї річниці битви польсько-українських військ проти більшовиків під Задвір'ям та відкриття пам'ятного знаку на місці смерті ксьондза В. Раббе з с. Скалат [37]. Ключове завдання Польського товариства імені Андрея Потоцького в Івано-Франківську – закладення музею свого патрона та відновлення у місті палацу Потоцьких [20]. 2005 р. полонія м. Луцька (Вол. обл.) ініціювала відкриття в костелі Св. Петра й Павла меморіальної дошки полякам – жертвам репресій 1939–1956 рр. [16]. У смт Любешів (Волинська обл.) на будівлі колегіуму встановлена пам'ятна дошка Тадеушу Костюшко, котрий навчався тут у 1753–1759 рр., а в меморіальній таблиці на місцевому костелі увіковічені й поляки-любешів'яни, котрі загинули в роки війни [18].

Ініціативи з популяризації спадщини полонії

Товариство польської культури імені Тадеуша Костюшка у Луцьку в 2006 р. ініціювало міжнародну науково-практичну конференцію

«Тадеуш Костюшко і Волинь» з наскрізною проблемою збереження самобутності польської меншини через усвідомлення героїки боротьби польського народу за незалежність. Щороку мають місце менш масштабні зустрічі, що їх організовує товариство спільно з органами влади та науковцями-полоністами краю [2]. У 2009 р. Товариство польської культури імені Єви Фелінської провело конференцію «Пілсудський – Петлюра» [4].

Товариство польської культури імені Адама Міцкевича у Чернівецькій області ініціює зустрічі громадськості на вшанування загиблих під час Катинської трагедії та у катастрофі під Смоленськом [22]. Такі ж заходи, а також візити членів Катинської Родини м. Люблін, мають місце в середовищі полонії Рівненщини [27].

Культурно-освітній центр імені Корнелія Макушинського в Стрию (Львівська обл.) започаткував проведення екологічно-пізнавальних пробігів у пам'ять про уродженця Стрия Казимира Новака – польського мандрівника, першої людини у світі, яка самостійно двічі перетнула Африку з півночі на південь і у зворотному напрямку (сорок тисяч кілометрів на велосипеді, на конях, каное і потягом, з 1931 по 1936 р.) [15].

Товариство польської культури Закарпаття імені Гневи Волосевич у 2011 р. ініціювало урочистості, присвячені Богдану Томашевському – спортивному коментатору Польщі, автору книг та сценаристу, а також презентувало різьблену скульптуру польського діяча його однофамільцем-митцем, членом польського товариства [25].

Представники полонії м. Рівне у 2013 р. організували круглий стіл «Слідами святих ХХ століття: Папа Іван Павло II» [19]. Польське товариство у м. Дубно (Рівненська обл.) 2001 р. започаткувало республіканський конкурс «Молоді таланти» імені Андрея Мальчевського – польського поета-романтика, одного з основоположників «української школи», котрий народився у с. Княгинне Дубнівського району [26].

Виховання нової генерації

У справі культивування польськими громадсько-культурними товариствами історичної пам'яті важлива патріотично-виховна робота з молодим поколінням. Львівський дитячий загін польського харцерства в Україні, крім щотижневих зібрань, виконує місію несення почесної варті на Личаківському цвинтарі у День померлих 1 листопада та у Свято незалежності Польщі 11 листопада [14]. На тій же хвилі відбувається становлення особистості юних в Тернопільському харцерському загоні «Добрі вчинки» польського харцерства в Україні [5]. Один зі шляхів гартування духу членів харцерського загону «Волинь», що функціонує на Рівненщині, це організація походів слідами захисників польських кордонів, зокрема батальйону Корпусу охорони прикордоння, що діяв на теренах у 1920–1930-х рр. [21].

Чимало волонтерів серед молоді гуртує Організація польських ветеранів війни 1939–1945 рр. та репресованих осіб м. Львова. Вони надають підтримку колишнім воїнам або вдовам, займаються пошуком архівних документів, на підставі яких ветерани могли б отримувати допомогу від Управління у справах ветеранів та репресованих осіб Республіки Польща [6].

Результати опрацювання матеріалів про функціонування громадських об'єднань польської меншини у західних областях України уможливають твердження:

1) відтворення та збереження історичної пам'яті постає важливим аспектом діяльності полонійних товариств;

2) форми роботи в цьому напрямі полягають в облагородженні занедбаних римо-католицьких цвинтарів та поодиноких могил поляків, реставрації та догляді за пам'ятками, встановленні нових монументів, пошануванні імен видатних предків та сучасників крізь проведення зустрічей, тематичних вечорів, конференцій;

3) характерним явищем є допомога полякам волонтерів з етнічної батьківщини, з якими ведеться співпраця на рівні громадських організацій;

4) складником означених процесів є ціннісне виховання молодого покоління, першим щаблем до якого стає зацікавлення юнацтва надбаннями польської історико-культурної спадщини, нерозривно пов'язаної з українськими теренами;

5) під час долучення до ініціатив зі збереження історичної пам'яті сім'ї польського походження мають змогу втримати чуття єдності з предками та не допустити розчинення спільноти в поліетнічному просторі краю проживання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Брижицька С.А. «Я не одинокий...»: національне самоствердження Тараса Шевченка та його вплив на становлення національної ідентичності українців (друга чверть XIX ст. – середина 20-х років XX ст.): монографія / С.А. Брижицька. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 191 с.
2. Демчук Я. 267-а річниця народження Тадеуша Костюшка / Я. Демчук // Monitor Wołyński. – 2013. – 14 лют. – С. 1.
3. Денисюк Н. Пам'ятати про Сибір / Н. Денисюк // Monitor Wołyński. – 2011. – 15 верес. – С. 1, 6–7.
4. Інтерв'ю з В.Ваколюком – головою Товариства польської культури імені Єви Фелінської у Волинській області. 9 серпня 2013 р. // Архів А.С. Гарбарук.
5. Інтерв'ю з В. Коваленком – головою Дитячої організації Тернопільського міського харцерського загону «Добрі вчинки» польського харцерства в Україні. 7 листопада 2013 р. // Архів А.С. Гарбарук.
6. Інтерв'ю з В. Маловським – головою Організації польських ветеранів війни 1939–1945 рр. та репресованих осіб Львова. 11 грудня 2013 р. // Архів А.С. Гарбарук.

7. Інтерв'ю з Г. Павлюк – головою відділення Товариства польської культури імені Єви Фелінської в смт. Маневичі (Волинської області). 22 травня 2013 р. // Архів А.С. Гарбарук.
8. Інтерв'ю з Е. Попович – головою Польського культурно-освітнього товариства «Згода» у м. Борислав (Львівської області). 10 грудня 2013 р. // Архів А.С. Гарбарук.
9. Інтерв'ю з Є. Домбровською – керівником Культурно-освітнього центру польської спільноти імені Раймонда Яроша у м. Трускавець (Львівської області). 10 грудня 2013 р. // Архів А.С. Гарбарук.
10. Інтерв'ю зі З. Ярмілком – старійшиною Товариства польської культури Львівщини. 6 листопада 2013 р. // Архів А.С. Гарбарук.
11. Інтерв'ю з І. Морозюком – головою Товариства відродження польської культури імені Юліуша Словацького у м. Кременець (Тернопільської області). 7 листопада 2013 р. // Архів А.С. Гарбарук.
12. Інтерв'ю з М. Пустельник – головою Польсько-українського культурно-освітнього товариства імені Адама Міцкевича у м. Чортків (Тернопільської області). 8 листопада 2013 р. // Архів А.С. Гарбарук.
13. Інтерв'ю зі С. Куц – головою Польського культурно-освітнього товариства в смт. Меденичі (Дрогобицького району, Львівської області). 10 грудня 2013 р. // Архів А.С. Гарбарук.
14. Інтерв'ю зі С. Адамським – керівником Львівського дитячого загону польського харцерства в Україні. 6 листопада 2013 р. // Архів А.С. Гарбарук.
15. Інтерв'ю з Т. Бойко – головою Культурно-освітнього центру імені Корнелія Макушинського в м. Стрий (Львівської області). 6 листопада 2013 р. // Архів А.С. Гарбарук.
16. Інформація про встановлення знаків польської національної пам'яті на території Волинської області. 2010 р. / Сектор у справах національностей // Поточний архів Волинської ОДА. – 20 с.
17. Книгу-альбом «Польський цвинтар у Рівному» презентували у краєзнавчому музеї [Електронний ресурс] // PROSTIR-MUSEUM. – 2014. – 13 лют.– Режим доступу : <http://prostir.museum.ua/post/32143>.
18. Новини з Любешівщини // Monitor Wołyński. – 2012. – 9 лют. – С. 5.
19. Пам'ять про Папу Івана Павла II вшанували у Рівненському музеї [Електронний ресурс] // PROSTIR – MUSEUM. – 2014. – 14 трав.– Режим доступу : <http://prostir.museum.ua/post/32694>.
20. Плугатор Г. За Потоцького, за Станіслава [Електронний ресурс] / Г. Плугатор // Коломия ВЕБ Портал. – 2009. – 20 січ. – Режим доступу : <http://kolomyia.org/se/sites/pb/10695/>.
21. Радіца В. Шляхом батьків / В. Радіца // Monitor Wołyński. – 2013. – 10 жовт. – С. 3.
22. Тарасова А. Біль нині говорить польською / А. Тарасова // Gazeta Polska Bukowiny. – 2010. – Kwiecień. – S. 4.
23. У Ковелі вшановано пам'ять польських легіонерів // Monitor Wołyński. – 2012. – 22 листоп. – С. 3.
24. Урядова Т. Стрільці знову побували на Любешівщині / Т. Урядова // Monitor Wołyński. – 2013. – 8 серп. – С. 4.
25. Центр культур національних меншин Закарпаття : офіційна сторінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://centerkultur.xtreemhost.com/archives/category/tovarustva>.
26. Цимбалюк Є. На 220-річчя земляки пом'янули віршами «поляка за походженням, українця по духу» / Є. Цимбалюк // Вільне слово. – 2013. – 12 листоп. – С. 2.
27. Янч Ю. Відзначення 70-ї річниці Катинського злочину / Ю. Янч // Monitor Wołyński. – 2010. – 29 квіт. – С. 6.
28. Aurzecki A. Cmentarz w Drohobyczu / A. Aurzecki // Kurier Galicyjski. – 2009. – 17–31 marca. – S. 15.
29. Golak J. Mogiłę Pradziada ocal od zapomnienia / J. Golak // Kurier Galicyjski. – 2013. – 16–29 sierpnia. – S. 27.
30. Gusławska J. Polskie Stowarzyszenia w Kremieńcu / J. Gusławska // Gazeta Lwowska. – 1991. – 23 maja. – S. 3.
31. Kołusenko S. Nekropolia w Kołomyji znów ulega dewastacji / S. Kołusenko, Z. Sanojca // Gazeta Lwowska. – 2007. – 15 marca. – S. 6.
32. Lista osób wyjeżdżających do Lubomli w dniu 21 kwietnia 2012 r. / Żespół Szkół w Woli Uhruskiej // Поточний архів Товариства польської культури імені Міхала Огінського в м. Любомль. – 1 с.
33. Markiewicz D. Działalność PTKO w Tarnopolu / D. Markiewicz // Kurier Galicyjski. – 2013. – 30 września – 14 października. – S. 14.
34. Popek L. Cmentarz rzymskokatolicki w Lubomli. 600-lecie Parafii w Lubomli / L. Popek, A. Sulik, J. Bury. – Lublin : Wydawnictwo Polihymnia, 2010. – 30 s.
35. Ridosz W. Stary kołomyjski cmentarz znów «odkopany» / W. Ridosz // Kurier Galicyjski. – 2007. – 15 sierpnia. – S. 13.
36. Rożycka S. Obchody 72. rocznicy mordu w Czarnym Lesie / S. Rożycka // Kurier Galicyjski. – 2013. – 16–29 sierpnia. – S. 14.
37. Towarzystwo Kultury Polskiej im. Księdza Bronisława Mireckiego: офіційна сторінка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tkpmirecki.com/uk.html>.